

Marianna-Elizabet Iaroslavska

doktorantka w Katedrze Prawa Postępowania Cywilnego WPiA UW
ORCID: 0000-0002-2543-2227

**DEGRADACJA ZASADY JAWNOŚCI:
REWOLUCJA CZY KONTYNUACJA PRZYJĘTEJ STRATEGII?****Wprowadzenie**

Okres stanu epidemii charakteryzuje się omijaniem standardów prawidłowej legislacji¹. Wydawałoby się, że tzw. przepisy covidowe² obfitowały w nieprze-myślane zmiany legislacyjne, które można było zaakceptować – aczkolwiek nie bez obaw – jako tymczasowe³ i wyjątkowe rozwiązania. W rzeczywistości jednak legislacja, która jest niezgodna z naczelnymi zasadami procesowymi⁴, sięga czasu sprzed pandemii⁵. Możemy zauważyć zbieg tworzenia prawa z brakiem poszanowania naczelných zasad procesowych ze swoistą „zarazą niszczenia praworządności”⁶ w Polsce. Obserwujemy rewolucję ukrytą pod płaszczkiem obostrzeń pandemicznych, która zmienia rolę naczelných zasad procesowych.

---

¹ H. Izdebski, *Legislacja dotycząca COVID-19 i ustawy nihilizm prawny* [w:] *Pandemia COVID-19 a prawa i wolności obywatela*, red. T. Gardocka, D. Jagiełło, Warszawa 2021, s. 29 i n.; T. Zembrzuski, *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegialnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2002, nr 1, s. 59 i n.; J. Menkes, *Lockdown w Polsce albo jak nie stanąć i jak nie stosować prawa* [w:] *System ochrony praw człowieka w Polsce w czasie wyzwań pandemicznych*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2022, s. 122 i n.; K. Koślicki, *Coraz więcej bubli i absurdów – fatalnie tworzone prawo*, prawo.pl (30.01.2021); *Poprawmy prawo 2021 – raport* Prawo.pl i LEX, (25.02.2023).

² Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególných rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2021, poz. 2095 ze zm.), dalej: ustawa covidowa.

³ Coraz bardziej wątpliwy jest tymczasowy charakter ustawy covidowej.

⁴ W artykule pojęcia *naczelne zasady procesowe*, *naczelne zasady postępowania cywilnego* oraz *naczelne zasady procesu cywilnego* są używane naprzemiennie i stanowią synonimy.

⁵ J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 2, s. 20 i n.

⁶ K. Markiewicz, *Wpływ regulacji „covidowych” na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 38 i n.

Wyniesione na piedestał dążenie do przyspieszenia i usprawnienia postępowania stanowi myśl przewodnią zmian legislacyjnych w ostatnim czasie⁷. Postrzeganie szybkości jako zasady, a tym bardziej naczelnej zasady procesowej, jest sprzeczne z przeważającym dorobkiem doktryny⁸. Faworyzowanie szybkości i sprawności postępowania odbywa się kosztem naczelných zasad procesowych, w tym zasady jawności. Obserwujemy traktowanie zasady jawności przez ustawodawcę z dezynwolturą. Celem artykułu jest przedstawienie analizy degradacji znaczenia zasady jawności w postępowaniu cywilnym w Polsce.

Naczelne zasady procesowe – wybrane zagadnienia

Zasady prawne są normami nadrzędnymi, które chronią dobro szczególnie cenne⁹ i zabezpieczają system prawny przed ustawowym bezprawiem opisanym dobitnie m.in. przez G. Radbrucha¹⁰. Determinują one treść prawa procesowe-

---

⁷ J. Gudowski, *Protokół elektroniczny, czyli próba zamachu na Jana Gutenberga* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 773 i n.; T. Zembrzusi, *Dokąd zmierza apelacja w postępowaniu cywilnym*, „Przeгляд Sądowy” 2019, nr 7–8, s. 65 i n.; *idem*, *Powództwo oczywiście bezzasadne a dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w sądowym postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 169 i n.

⁸ W. Siedlecki, pisząc o szybkości postępowania, używał sformułowania *tendencja do usprawniania*, a nie zasada. Zob. szerzej: W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959, s. 188 i n. Na temat postulatu szybkości zob. szerzej: A. Jakubecki, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006, s. 349 i n. Odmienne: A.G. Harla, który zalicza zasadę sprawności postępowania do naczelných zasad procesowych. Zob. szerzej: A.G. Harla, *Zasady naczelne postępowania cywilnego – kilka refleksji ogólnych* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022, s. 19 i n. Autor rozumie sprawność jako podejmowanie odpowiednich do celu czynności procesowych w odpowiednim czasie i wskazuje, że postępowanie prowadzone sprawnie *de iure* nie jest przewlekłe. Zob. szerzej *idem*, *Zasada szybkości postępowania cywilnego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 198 i n. Szybkość postępowania bywa także rozumiana jako naczelna zasada wymiaru sprawiedliwości. Tak np. M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, *Aksjomat szybkości postępowania cywilnego – zagadnienia wybrane. Uwagi de lege lata i postulaty de lege ferenda na tle stanu prawnego po nowelizacji z lat 2019–2021* [w:] *Realizacja zasad postępowania cywilnego na tle aktualnych zmian KPC*, red. M. Skibińska, Zielona Góra 2022, s. 11 i n.

⁹ B. Wojciechowski, *Teoretycznoprawne założenia roli zasad prawnych w procesie stosowania prawa*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2021, nr 3–4, s. 19 i n.; M. Mułiński, *Pojęcie „zasada” w kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 683 i n.

¹⁰ G. Radbruch, *Filozofia prawa*, Warszawa 2009, s. 244 i n.

go¹¹. Wprowadzają ograniczenia dla ustawodawcy, wskazując jednocześnie, jaki stan rzeczy należy osiągnąć¹². Służą dokonywaniu należytej wykładni i stosowaniu prawa¹³. Według zasad postępowania cywilnego kształtowana jest treść i forma poszczególnych instytucji procesowych, tak aby funkcje postępowania cywilnego zostały jak najpełniej zrealizowane¹⁴. Zasady procesowe są ze sobą powiązane, harmonijnie współlistnieją i wzajemnie się uzupełniają¹⁵. Stanowią normy zawierające nakaz realizacji określonych wartości¹⁶.

Wśród zasad procesowych wyodrębnia się zasady naczelnego wymiaru sprawiedliwości¹⁷, które dotyczą ustroju i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości¹⁸, oraz naczelnego zasady procesowe¹⁹, na których oparte jest postępowanie sądowe w sprawach cywilnych²⁰. Wyróżnia się także zasady dotyczące wycin-

---

¹¹ W. Berutowicz, *O pojęciu naczelnego zasad postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1975, t. XXV–XXVI, s. 35 i n.

¹² M. Kordela, *Możliwość konstruowania ogólnej teorii zasad prawa. Uwagi do koncepcji Roberta Alexy’ego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 2, s. 12 i n., za: M. Muliński, *Pojęcie „zasada”...*, s. 683 i n.

¹³ A. Skorupka, *Pojęcie zasady prawa [w:] Dopuszczalność dowodu sprzecznego z prawem w sądowym postępowaniu cywilnym*, red. A. Skorupka, Warszawa 2021, s. 224.

¹⁴ W. Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957, s. 18 i n.; *idem*, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 225 i n.

¹⁵ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 52 i n.; N. Krej, *Zasada prawa do sądu oraz zasada równości stron w kontekście powództwa oczywiście bezzasadnego – art. 191 (1) KPC, wprowadzonego do polskiego porządku prawnego na podstawie nowelizacji z 4.07.2019 r.* [w:] *Realizacja zasad postępowania cywilnego na tle aktualnych zmian KPC*, red. M. Skibińska, Zielona Góra 2022, s. 164 i n.; W. Siedlecki, *Zasady naczelnego postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1966, t. VII, s. 3 i n.

¹⁶ M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2014, s. 276, za: A. Skorupka, *Pojęcie zasady...*, s. 224 i n.

¹⁷ N. Krej, *Zasada prawa...*, s. 163 i n. W literaturze używa się też ogólnego pojęcia *zasady postępowania cywilnego*, bez podziału na zasady naczelnego i inne. Tak np. A. Sikorski [w:] *Postępowanie cywilne*, red. I. Gil, Warszawa 2017, s. 10 i n.; J. Studzińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Studzińska, P. Cioch, Warszawa 2019, s. 65 i n.; A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2009, s. 22 i n.; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2020, s. 18 i n.

¹⁸ J. Jodłowski, *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, Wrocław 1974, s. 58.

¹⁹ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 146 i n.; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 71 i n.; A. Torbus, *Zarys teoretyczny zasad postępowania cywilnego [w:] Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016, s. 91 i n.; A.G. Harla, *Zasady naczelnego...*, s. 19 i n.; M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, *Aksjomat szybkości...*, s. 11 i n.; A. Torbus, *Zarys teoretyczny...*, s. 90 i n.

²⁰ W. Siedlecki, *Podstawy rewizji...*, s. 3 i n.

kowych zagadnień postępowania cywilnego²¹. Naczelne zasady procesowe wynikają z istoty postępowania cywilnego i stanowią jego fundament²². Dalsze rozważania niniejszego opracowania koncentrują się na naczelnym zasadach procesowych, aczkolwiek obie grupy zasad naczelnym wiąże się z realizacją funkcji postępowania cywilnego²³. Przybierają postać zasad aksjomatycznych, których źródłem jest tradycja lub duch prawa albo powszechne uznanie w doktrynie²⁴.

Rozumienie naczelnym zasad postępowania cywilnego nie jest jednolite i – jak się wydaje – nie powinno być²⁵. Kreowanie definicji legalnym naczelnym zasad procesowych nie jest pożądane, ponieważ stworzyłyby sztywny gorset krępujący rozwój jurysprudenckiego²⁶. Zgodnie z jednym ze stanowisk wyrażonych w literaturze naczelnym zasady procesowe stanowią „założenia generalne” odpowiadające strukturze postępowania cywilnego, które mają na celu zapewnienie realizacji funkcji postępowania cywilnego²⁷. Stanowią centralne lub przewodnie idee systemu prawa procesowego²⁸ i „założenia podstawowe”²⁹. Zasady są dyrektywami nie tylko dla ustawodawcy w procesie tworzenia prawa, ale również dla podmiotów uczestniczących w postępowaniu, które interpretują i stosują przepisy³⁰. Według odmiennego poglądu naczelnym zasady procesowe należy rozumieć jako dyrektywy sprawności postępowania cywilnego, które zapewniają realizację funkcji i celu postępowania³¹. Zgodnie ze stanowiskiem pośrednim naczelnym zasady postępowania cywilnego są centralnymi ideami systemu prawa procesowego, a także stanowią dyrektywy sprawności, które gwarantują realizację funkcji prawa procesowego

---

²¹ A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 103 i n.

²² J. Gudowski, *O kilku naczelnym zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś i jutro* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. M. Kępiński, A. Koch, A. Nowicka, Z. Radwański, A.J. Szwarz, S. Wronkowska, F. Zedler, Poznań 2005, s. 1028 i n.; N. Krej, *Zasada prawa...*, s. 163 i n.

²³ J. Jodłowski, *Wstęp do systemu...*, s. 61 i n.

²⁴ J. Gudowski, *O kilku...*, s. 1028 i n.

²⁵ Odmiennie: J. Jodłowski, *Wstęp do systemu...*, s. 50 i n.

²⁶ J. Gudowski, *O kilku...*, s. 1028 i n.

²⁷ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, s. 146 i n.

²⁸ W. Siedlecki, *Podstawy rewizji...*, s. 3 i n.; Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1975, s. 118 i n.; W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 32 i n.; J. Jodłowski, *Wstęp do systemu...*, s. 50 i n.; H. Dołęcki, *Postępowanie cywilne...*, s. 49 i n.; S. Dalka, *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*, Gdańsk 1984, s. 55 i n.

²⁹ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, s. 146 i n.

³⁰ W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 33 i n.; M. Skibińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2020, s. 26 i n.; N. Krej, *Zasada prawa...*, s. 163 i n.

³¹ W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 27 i n.; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 70 i n.; M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, *Aksjomat szybkości...*, s. 11 i n.

sowego³². Naczelne zasady procesowe są rozumiane też jako założenia konstrukcyjne mechanizmu procesowego³³ wyrażające „idealną powinność”³⁴.

Sposób „definiowania” naczelnych zasad procesowych dobitnie podkreśla ich wyjątkowy charakter. Nie może istnieć perfekcyjna jedność poglądów co do zagadnień, które nie są mierzalne, których nie da się opisać w jednej konkretnej normie prawnej i które wynikają z fundamentalnych wartości. Takie podejście do zasad procesowych prezentował również T. Gönner, twórca nauki o zasadach procesowych, który tłumaczył je jako najwyższe reguły, które nie są wyrażone bezpośrednio w ustawie, ale wynikają z samej istoty procesu cywilnego i determinują całą jego budowę³⁵.

Brak jedności poglądów co do naczelnych zasad procesowych przejawia się także w podejściu do tworzenia katalogu tych zasad, który kształtują doktryna i orzecznictwo. Różnorodność koncepcji wynika nie tylko z braku narzucenia rozumienia naczelnych zasad procesowych, ale też z echa konkretnej epoki. W XIX w. wśród naczelnych zasad procesowych wskazywano sprawiedliwość³⁶. To podejście w okresie międzywojennym krytykował E. Waśkowski i podkreślał, że sprawiedliwość jest postulatem, a wśród zasad „bezwzględnych, absolutnych, podstawowych, pierwiastkowych” znajdują się: zasada formalizmu procesowego, zasada formalnego kierownictwa sądu, zasada dyspozycyjności i zasada równouprawnienia stron³⁷. Z kolei F. Kruszelnicki dzielił zasady procesowe na zasady konieczne, które dotyczą istoty procesu i bez których „żaden proces obejść się nie może”, oraz na zasady dotyczące zewnętrznej struktury procesu, które nadają mu charakterystyczne cechy³⁸. Wśród zasad koniecznych znajdowały się: zasada skargowości, zasada wysłuchania obu stron i zasada prawdy.

W okresie powojennym W. Siedlecki do zasad naczelnych postępowania cywilnego zaliczał zasady: prawdy obiektywnej, ochrony własności społecznej³⁹, ustności, bezpośredniości, kierownictwa sędziowskiego, równouprawnienia stron lub uczestników postępowania, współdziałania sądu i podmiotów postępowania,

³² H. Dołęcki, *Postępowanie cywilne...*, s. 49 i n.

³³ H. Mądrzak, *O pojmowaniu naczelnych zasad postępowania cywilnego [w:] Proces i prawo. Rozprawy prawnicze*, Wrocław 1989, s. 384 i n.; H. Dołęcki, *Postępowanie cywilne...*, s. 49 i n.

³⁴ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 51 i n.

³⁵ T. Gönner, *Handbuch des deutschen gemeinen Prozess*, Eslangan 1804, s. 175 i n., za: W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 30 i n.

³⁶ R. Canstein, *Die reitonenellen Grundlagen des Civilprozesses*, Wien 1877, s. 3 i n.

³⁷ E. Waśkowski, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 99 i n. Była to pierwsza próba usystematyzowania zasad procesowych w Polsce w okresie międzywojennym. Zob. szerzej: A. Stawarska-Rippel, *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964). Studium historycznoprawne*, Katowice 2015, s. 38 i n.

³⁸ F. Kruszelnicki, *Zasady procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa” 1931, nr 9, s. 450 i n.

³⁹ Odmienne: W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 36 i n.

koncentracji materiału procesowego, kontrolowanej rozporządzalności, sporności, swobodnej oceny dowodów, dwuinstancyjności, formalizmu i jawności⁴⁰. Wtedy wśród naczelných zasad procesowych znalazłyby się również: zasada aktywności prokuratora w postępowaniu⁴¹, zasady dyspozycyjności i kontrydiktoryjności⁴², a także zasada umiarkowanego formalizmu procesowego⁴³ i zasada ekonomii procesowej⁴⁴. Zasada prawdy obiektywnej była uznawana za zasadę mającą szczególne znaczenie⁴⁵. Wydaje się, że obecne niepokojące tendencje legislacyjne⁴⁶ częściowo dążą do przywrócenia powojennego katalogu naczelných zasad procesowych.

Współcześnie w doktrynie prezentowane są różne podejścia dotyczące katalogu naczelných zasad procesowych. Według jednych autorów do naczelných zasad procesowych należy zaliczyć zasady: prawdy materialnej, równości stron, dyspozycyjności, kontrydiktoryjności, bezpośredniości, ustności i koncentracji materiału procesowego⁴⁷. Inni autorzy do tego katalogu dodają zasadę formalizmu postępowania, zasadę inicjatywy organów procesowych i egzekucyjnych⁴⁸, a także zasadę jawności postępowania, swobodnej oceny dowodów⁴⁹ i kierownictwa sądowego⁵⁰. Do naczelných zasad procesowych zalicza się również prawo do sądu⁵¹, zasadę prawdy⁵², zasadę ustności i pisemności⁵³. Podsumowując,

---

⁴⁰ W. Siedlecki, *Zasady naczelne...*, s. 3 i n.; *idem*, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 64 i n.; *idem*, *Podstawy rewizji...*, s. 3 i n.; *idem*, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 78 i n.

⁴¹ W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 33 i n.; J. Jodłowski, *Wstęp do systemu...*, s. 109 i n.

⁴² W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 33 i n.

⁴³ W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe...*, s. 66 i n.

⁴⁴ Z. Resich, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 90 i n.

⁴⁵ W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968, s. 44 i n.; J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 125 i n.; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 268 i n.; W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Poznań 1954, s. 26 i n.; J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 135 i n.

⁴⁶ Chodzi o uzasadnianie wprowadzonych zmian dążeniem do odformalizowania i przyspieszenia postępowania. Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejm IX kadencji, s. 6 i n.; uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 3 i n.

⁴⁷ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, s. 146 i n.; A. Oklejak, F. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu przed sądem polubownym*, „Kwartalnik ADR” 2011, nr 4(16), s. 35 i n.

⁴⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 71 i n.

⁴⁹ H. Dołęcki, *Postępowanie cywilne...*, s. 49 i n.

⁵⁰ M. Skibińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019, s. 33 i n.

⁵¹ J. Studzińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Studzińska, P. Cioch, Warszawa 2019, s. 68 i n. W doktrynie prawo do sądu zalicza się też do naczelných zasad wymiaru sprawiedliwości. Tak np. J. Jodłowski, *Wstęp do systemu...*, s. 69 i n.; N. Krej, *Zasada prawa...*, s. 163 i n.

⁵² Chodzi o zasadę prawdy bez żadnych przymiotników.

⁵³ J. Studzińska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Studzińska, P. Cioch, Warszawa 2019, s. 68 i n.

można stwierdzić, że istnieją zarówno takie zasady, które według większości autorów są zasadami naczelnymi (m.in. zasada jawności, dyspozycyjności lub kontradyktoryjności), jak i zasady, które tylko niektórzy zaliczają do naczelnych zasad procesowych (np. prawo do sądu). Wskazanie jednego właściwego katalogu naczelnych zasad procesowych nie wydaje się ani konieczne, ani możliwe. Według poglądu większościowej zasada jawności stanowi naczelną zasadę procesową. Jawność postępowania cywilnego jest uznawana zarówno za element prawa do sądu⁵⁴, jak i za odrębną naczelną zasadę postępowania cywilnego⁵⁵. Ponadto bywa ujmowana również w katalogu naczelnych zasad wymiaru sprawiedliwości⁵⁶.

Destrukcja zasady jawności w postępowaniu cywilnym

Zasada jawności jest naczelną zasadą procesową, jedną z podstawowych wartości społecznych chronionych przez prawo⁵⁷, standardem postępowania cywilnego⁵⁸, a także niezbędnym elementem wymiaru sprawiedliwości⁵⁹. Fundamentalna rola tej zasady w postępowaniu cywilnym jest niekwestionowana na przestrzeni wielu lat⁶⁰. Celem zasady jawności jest zapewnienie rzetelności po-

---

⁵⁴ K. Gajda-Roszczyńska, *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 9 i n. Poglądy w tym zakresie są niejednolite. Zob. szerzej: A. Machnikowska, *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 80 i n.

⁵⁵ W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 27 i n.; S. Dalka, *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*, t. I, Gdańsk 1992, s. 54 i n.; A. Jakubecki, *Naczelne zasady...*, s. 349.

⁵⁶ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 103 i n.; J. Gudowski, *Laserunkowość postępowania cywilnego* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 119 i n.; J. Jodłowski [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, s. 107.

⁵⁷ T. Stawecki, *Jawność jako wartość prawna*, „Studia Iuridica” 2004, nr 43, s. 215 i n.

⁵⁸ T. Zembruski, *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązanie?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3, s. 3 i n.; A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 429 i n.; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne...*, s. 144 i n.; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 84 i n.; J. Gudowski, *Laserunkowość postępowania...*, s. 119 i n.

⁵⁹ M. Rzewuski, *Realizacja zasady jawności w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych w świetle noweli KPC z dnia 4.07.2019 r. i ustaw antycovidowych* [w:] *Realizacja zasad postępowania cywilnego na tle aktualnych zmian KPC*, red. M. Skibińska, Zielona Góra 2022, s. 273.

⁶⁰ J. Rafacz, *Dawny proces polski*, Warszawa 1925, s. 5 i n.; P. Dąbkowski, *Zasada jawności w dawnym prawie polskim*, Lwów 1937, s. 1 i n.; W. Miszewski, *Jawność w procesie cywilnym w związku z przepisami kodeksu postępowania cywilnego*, „Nowy Proces Cywilny” 1933, nr 1, s. 14 i n.; J. Płaziuk, *Konieczność odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w przypadku wy-*

stępowania cywilnego i bezstronności sędziów⁶¹. Jawne postępowanie mobilizuje sąd do starannego i sumiennego dokonywania czynności procesowych, co czyni z zasady jawności jedną z podstawowych gwarancji praworządnego postępowania⁶². Jawność ma silne oddziaływanie na inne zasady, w szczególności na zasadę równości, kontradyktoryjności, bezpośredniości i ustności⁶³. Rozpoznanie spraw z wyłączeniem jawności powinno stanowić wyjątek od reguły⁶⁴. Rangę zasady jawności podkreśla art. 45 Konstytucji RP⁶⁵, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego⁶⁶ rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd⁶⁷. Jawność postępowania gwarantują też międzynarodowe akty prawne⁶⁸ oraz Kodeks postępowania cywilnego⁶⁹. Aktualność zachowują słowa W. Miszewskiego⁷⁰: przepisy postępowania mają na celu uporządkować proces w ten sposób, aby dawały jak najwięcej gwarancji zmierzających do zapewnienia prawidłowego i bezstronnego wymiaru sprawiedliwości, a wśród zasad, na których oparty jest proces, jawność jest jedną z najważniejszych⁷¹.

---

znaczenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w czasach COVID-19, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 247 i n.

⁶¹ T. Zembruski, *Ograniczenia jawności...*, s. 7 i n.

⁶² *Ibidem*; M. Mączyński, *Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 5, s. 65 i n.; H. Dołęcki, *Postępowanie cywilne...*, s. 66 i n.

⁶³ A. Machnikowska, *Zasada jawności...*, s. 80 i n.

⁶⁴ H. Dołęcki, *Postępowanie cywilne...*, s. 66 i n.

⁶⁵ Art. 45 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁶⁶ W doktrynie wskazuje się, że w art. 45 Konstytucji RP jest mowa o jawności zewnętrznej, ponieważ jawność wewnętrzna jest elementem sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy i prawa do rzetelnego procesu, a więc jest konstytucyjnie chroniona. P. Grzegorzczak, K. Weitz, komentarz do art. 45 Konstytucji RP [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1140 i n.; R. Kędra-Chmielewska, O. Kubacki, *Jawność postępowań sądowych podczas pandemii COVID-19 – między konstytucyjnym standardem a rzeczywistością*, „Temidium” 2021, nr 3(106), s. 29 i n.; A. Kościółek, *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym w dobie pandemii COVID-19*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 5, s. 22 i n.

⁶⁷ Zasada jawności nie ma charakteru bezwzględnego. Zob. art. 45 ust. 2 Konstytucji RP. T. Zembruski, *Ograniczenia jawności...*, s. 7 i n.

⁶⁸ Art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.); art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167). W powołanych aktach prawnych jest mowa o publicznym rozpatrzeniu sprawy. Art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE. C. z 2007 r., nr 303, s. 1 ze zm.).

⁶⁹ Art. 9 Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2021, poz. 1805 ze zm.).

⁷⁰ T. Zembruski, *Ograniczenia jawności...*, s. 6.

⁷¹ W. Miszewski, *Jawność w procesie...*, s. 11.

Wyróżnia się dwa aspekty jawności: wewnętrzny i zewnętrzny. Jawność wewnętrzna dotyczy stron i uczestników postępowania bezpośrednio zainteresowanych rozstrzygnięciem sprawy. Z kolei zewnętrzny aspekt jawności dotyczy osób trzecich, tj. takich, które mogą wziąć udział w postępowaniu w charakterze publiczności⁷². Odstępstwa od jawności zewnętrznej są dopuszczalne, natomiast jawność wobec stron powinna być limitowana jak najrzadziej⁷³. Jawność wewnętrzna stanowi gwarancję rzetelnego procesu. Skutkiem naruszenia wewnętrznej jawności może być pozbawienie strony możliwości obrony jej praw, co będzie prowadzić do nieważności postępowania⁷⁴.

Zasada jawności nie ma charakteru bezwzględnego. Tę tezę na gruncie Konstytucji RP potwierdza orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Z kolei w prawie unijnym taką interpretację art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności potwierdza Europejski Trybunał Praw Człowieka⁷⁵. Odstępstwa od zasady jawności posiedzeń sądowych są dopuszczalne i powinny się mieścić w granicach określonych w Konstytucji RP⁷⁶. Ograniczenie lub wyłączenie zasady jawności może nastąpić tylko w oparciu o art. 45 ust. 2 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Ostatni z wymienionych przepisów stanowi normę o charakterze *lex generalis*, z kolei art. 45 ust. 2 Konstytucji RP dotyczy wyłączenia jawności zewnętrznej postępowania⁷⁷ i stanowi *lex specialis* względem art. 31 ust. 1 Konstytucji RP⁷⁸. Norma wynikająca z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP znajduje zastosowanie w dwóch przypadkach: kiedy *lex generalis* nie pokrywa się z *lex specialis* oraz kiedy norma o charakterze szczególnym wyraźnie nie wyłączyła zastosowania określonych przesłanek wynikających z normy o charakterze ogólnym⁷⁹.

Analiza przepisów Konstytucji RP pozwala na sformułowanie kryteriów dopuszczalności ograniczenia zasady jawności. Po pierwsze, ograniczenie jawności z powodu okoliczności wskazanych w art. 45 ust. 2 Konstytucji RP jest możliwe

---

⁷² W. Broniewicz, *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, „Nowe Prawo” 1954, nr 5–6, s. 83 i n.; K. Flaga-Gieruszyńska, *Jawność zewnętrzna procesu cywilnego – wizja przyszłości* [w:] *Zasada postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016, s. 13 i n.; T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności...*, s. 8 i n.; wyrok TK z dnia 20 listopada 2007 r., sygn. SK 57/05, OTK-A 2007, nr 10, poz. 125

⁷³ J. Misztal-Konecka, *Jawność postępowania cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem elektro-nicznego postępowania upominawczego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2012, nr 3, s. 97 i n.; T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności...*, s. 7 i n.; A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 429 i n.

⁷⁴ T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności...*, s. 7 i n.

⁷⁵ I. Gromska-Szuster [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 148(1), s. 660 i n.

⁷⁶ A. Kościółek, *Jawność posiedzeń...*, s. 4 i n.

⁷⁷ Wyrok TK z dnia 2 października 2006 r., sygn. SK 34/06, OTK-A 2006, nr 9, poz. 118; wyrok TK z dnia 20 listopada 2007 r., sygn. SK 57/05, OTK-A 2007, nr 10, poz. 125; A. Kościółek, *Jawność posiedzeń...*, s. 4 i n.

⁷⁸ A. Kościółek, *Jawność posiedzeń...*, s. 5 i n.

⁷⁹ *Ibidem*.

wyłącznie w drodze ustawy. Po drugie, ograniczenie musi być konieczne w demokratycznym państwie prawnym dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób, w tym ze względu na ochronę życia prywatnego lub inny ważny interes prywatny. Nie znajduje zastosowania natomiast wymóg „zachowania istoty” prawa, ponieważ art. 45 ust. 2 Konstytucji RP pozwala nie tylko na ograniczenie zasady jawności, ale i jej wyłączenie⁸⁰.

Długo przed wybuchem pandemii zaczęła się reforma w zakresie jawności postępowania. Nowelizacją z 2015 r.⁸¹ wprowadzono art. 148¹ k.p.c., na podstawie którego sąd może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym w dwóch przypadkach. Po pierwsze, sprawa zostanie rozpoznana na posiedzeniu niejawnym, jeśli pozwany uznał powództwo. Po drugie, po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów, w tym również po wniesieniu zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty albo sprzeciwu od wyroku zaocznego, sąd może uznać, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Sąd dysponuje szerokim uprawnieniem co do możliwości rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym. Strony mogą skutecznie sprzeciwić się rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym, jeśli w pierwszym piśmie procesowym złożą wniosek o przeprowadzenie rozprawy⁸². Wymaga się od stron wzmożonej dbałości o realizację przysługującego im prawa do jawnego postępowania. Dotyczy to w szczególności powoda, który powinien złożyć wniosek o przeprowadzenie sprawy na rozprawie już w pozwie, nie dostając przy tym żadnego pouczenia. Wprowadzenie art. 148¹ k.p.c. uzasadniono odformalizowaniem i przyspieszeniem postępowania⁸³. W doktrynie podkreślono, że zmiana ta spowodowała poświęcenie pewnych fundamentalnych założeń procesu „dla osiągnięcia sprawności postępowania”⁸⁴. Można wręcz twierdzić, że brzmienie art. 148¹ k.p.c. ustanawia domniemanie zgody na rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym⁸⁵.

Nie wydaje się natomiast, że norma wynikająca z art. 148¹ k.p.c. narusza kryteria dopuszczalności ograniczenia zasady jawności wynikające z art. 45 ust. 2

---

⁸⁰ P. Grzegorzczak, K. Weitz, *Komentarz do art. 45...*, nb. 113; A. Kościółek, *Jawność posiedzeń...*, s. 5 i n.

⁸¹ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311, ze zm.).

⁸² Chyba że pozwany uznał powództwo.

⁸³ Zob. szerzej: M. Skibińska, *Artykuł 148 (1) kpc jako przykład odformalizowania postępowania cywilnego* [w:] *W kierunku odformalizowania postępowania cywilnego*, red. D. Gil, Lublin 2017, s. 286 i n.

⁸⁴ M. Skibińska, *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148(1) KPC w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 KPC* [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018, s. 584.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 593.

oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁸⁶. Na gruncie art. 148¹ k.p.c. rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest fakultatywne i może nastąpić wyłącznie w przypadku spełnienia się określonych w przepisie przesłanek. Ponadto strony mogą skutecznie sprzeciwić się rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym.

Liczne zmiany w zakresie zasady jawności wprowadziła nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r.⁸⁷ W drodze tej nowelizacji zmieniono art. 148 k.p.c. Poprzednie brzmienie artykułu nie pozwalało na wydanie postanowienia na posiedzeniu niejawnym, dzisiaj natomiast jest to możliwe na podstawie art. 148 § 3 k.p.c. Zmiana ta doprowadziła do znacznego wzrostu znaczenia posiedzeń niejawnych w postępowaniu cywilnym⁸⁸ i jest postrzegana jako odstępstwo od zasady jawności⁸⁹, a także krytykowana⁹⁰. Wskazuje się, że po uchwaleniu art. 148 § 3 k.p.c. zasada jawności została pozbawiona faktycznego znaczenia i utrzymana wyłącznie w wymiarze formalnym⁹¹.

Należy ocenić art. 148 § 3 k.p.c. pod kątem kryteriów dopuszczalności ograniczenia zasady jawności. Powołana regulacja niewątpliwie stanowi istotne odstępstwo od zasady jawności. W doktrynie podkreśla się, że zniesiona została „jawność zewnętrzna wielu istotnych czynności sądowych, a tym samym znacznie ograniczone zostały społeczno-wychowawcze i kontrolne funkcje jawności postępowania sądowego, gwarantujące prawo obywateli do bezstronnego i niezależnego sądu”⁹². Zgodnie jednak z brzmieniem art. 148 § 2 k.p.c. sąd może skierować sprawę na posiedzenie jawne i wyznaczyć rozprawę również wtedy, gdy sprawa podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym. Oznacza to, że sąd powinien rozważyć, czy podjęcie określonych czynności procesowych na posiedzeniu niejawnym jest zgodne z art. 31 ust. 3 oraz art. 45 ust. 2 Konstytucji RP.

---

⁸⁶ I. Gromska-Szuster [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 660 i n.

⁸⁷ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469, ze zm.).

⁸⁸ P. Zaborowska, *Jawność postępowania cywilnego – czy nadal zasadą? Uwagi ogólne o jawności posiedzeń sądowych po wejściu w życie tzw. dużej nowelizacji* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021, s. 411 i n.

⁸⁹ A. Kościółek, *Komentarz do art. 148 kpc* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I, red. T. Zembruski, Warszawa 2020, s. 350 i n.

⁹⁰ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 436 i n.; K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 148 kpc [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2019, nb. 9; P. Rylski, *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r. w ogólności*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 15 i n.

⁹¹ P. Zaborowska, *Jawność postępowania...*, s. 411 i n.

⁹² I. Gromska-Szuster [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 148, s. 659.

Kolejną instytucją istotnie ograniczającą zasadę jawności jest powództwo oczywiście bezzasadne, które zostało wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego w nowelizacji z 2019 r. Wprowadzenie powództwa oczywiście bezzasadnego miało na celu przyspieszenie postępowania. Zgodnie z art. 191¹ k.p.c. sąd może oddalić powództwo na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z treści pozwu wynika jego oczywista bezzasadność, nie doręczając nawet pozwu pozwanemu. Strony zostają pozbawione możliwości udziału w posiedzeniu, a także nie mają możliwości dokonywania czynności procesowych. Powód może przedstawić swoje stanowisko jedynie w przypadku wniesienia apelacji⁹³. Z kolei osoba oznaczona jako pozwany⁹⁴ w ogóle nie ma możliwości zostać wysłuchaną⁹⁵ i zostaje pozbawiona prawa dostępu do akt sprawy. Zgodnie z treścią art. 191¹ k.p.c. osoba oznaczona jako pozwany nie jest stroną, a dostęp do akt sprawy mają wyłącznie strony i uczestnicy postępowania⁹⁶. Powództwo oczywiście bezzasadne istotnie ogranicza jawność, a przede wszystkim zasadę jawności wewnętrznej. Zgodność instytucji powództwa oczywiście bezzasadnego z art. 31 ust. 3 oraz art. 45 ust. 2 Konstytucji RP wywołuje wątpliwości. Jak trafnie stwierdził J. Gudowski, ponowne wprowadzenie do postępowania cywilnego powództwa oczywiście bezzasadnego stanowi przejaw skrajnego obkurantyzmu⁹⁷.

Apelacja od wyroku wydanego na podstawie art. 191¹ k.p.c. również nie zostaje rozpoznana z poszanowaniem zasady jawności. Zgodnie z art. 391¹ k.p.c. sąd może rozpoznać apelację od wyroku wydanego na podstawie art. 191¹ k.p.c. na posiedzeniu niejawnym, nie doręczając apelacji osobie wskazanej jako pozwany. W doktrynie to rozwiązanie jest krytykowane, ponieważ wąska kognicja sądu apelacyjnego nie uzasadnia braku rozprawy⁹⁸. Wprowadzona instytucja pozbawia strony prawa do rzetelnego postępowania, a także narusza m.in. zasadę

---

⁹³ T. Zembruski, *Powództwo oczywiście...*, s. 169 i n.

⁹⁴ Zamieszanie powoduje także to, że w sprawie nie występuje pozwany, tylko osoba oznaczona jako pozwany. Pojęcie to stanowi nowość dla postępowania cywilnego i zagadkę dla praktyki.

⁹⁵ A. Franusz, *Powództwo oczywiście bezzasadne w świetle nowych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021, s. 109 i n.

⁹⁶ Zgodnie z art. 9 k.p.c.

⁹⁷ J. Gudowski, *Tradycja, postęp i coś jeszcze. Czy Konstytucja uratuje Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembruski, Warszawa 2023, s. 13 i n.

⁹⁸ Zob. szerzej: P. Rylski, *Zmiany w przepisach o postępowaniu apelacyjnym w świetle modelu apelacji cywilnej*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 1, s. 119 i n. Odmienne: E. Gapska, *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. II – Powództwo oczywiście bezzasadne*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 16, s. 871 i n.

jawności⁹⁹. Z kolei twórcy projektu patrzą pozytywnie na takie rozwiązanie i podkreślają, że pozwoli to na rozpoznanie apelacji „od ręki”¹⁰⁰.

Przepisy nowelizacji z 2019 r. zmieniły też art. 374 k.p.c. Powołana regulacja dotyczy postępowania apelacyjnego i umożliwia rozpoznanie spraw na posiedzeniu niejawnym¹⁰¹ w przypadku spełnienia wysoce uznaniowego kryterium, tj. jeśli przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne¹⁰². Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym nie jest dopuszczalne, jeśli strona w apelacji lub odpowiedzi na apelację złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy¹⁰³. Przy tym sąd nie poucza osobę wnoszącą apelację o obowiązku złożenia wniosku o przeprowadzenie rozprawy w apelacji¹⁰⁴. Przed nowelizacją z 2019 r. art. 374 k.p.c. zawierał bardziej klarowny mechanizm, który pozwalał na rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w razie cofnięcia pozwu, apelacji albo w przypadku, gdy zachodzi nieważność postępowania.

Zestawienie normy wynikającej z art. 374 k.p.c. z treścią art. 375 k.p.c.¹⁰⁵ prowadzi do wniosku, że w postępowaniu odwoławczym obowiązuje zasada rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym¹⁰⁶. Postępowanie apelacyjne ma charakter merytoryczny, a więc dla stron nad wyraz ważna jest możliwość pojawienia się na rozprawie w celu poparcia żądań i wniosków bezpośrednio przed sądem¹⁰⁷. Ograniczenie jawności postępowania apelacyjnego jest nieuzasadnione z perspektywy charakteru tego postępowania¹⁰⁸. Z kolei ustawodawca zdaje się nie zauważać tego problemu i wskazuje, że „taka regulacja w sposób oczywisty przyczyni się do przyspieszenia postępowania odwoławczego”¹⁰⁹. Nie wyjaśniono tylko, na czym miałyby polegać owa oczywistość.

---

⁹⁹ Zob. szerzej: T. Zembrzuski, *Dokąd zmierza...*, s. 48 i n.

¹⁰⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejmu IX kadencji, s. 11 i n., s. 37.

¹⁰¹ Posiedzenia niejawne odbywają się bez udziału stron i pełnomocników. Wstęp na posiedzenia niejawne mogą mieć tylko osoby wezwane.

¹⁰² T. Zembrzuski wskazuje, że „konieczność wyznaczenia rozprawy można wiązać m.in. z powinnością przeprowadzenia postępowania dowodowego lub istotnej zmiany ustaleń faktycznych dokonanych przez sąd pierwszej instancji”. T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności...*, s. 12.

¹⁰³ Chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania.

¹⁰⁴ P. Ryłski, *Zmiany w przepisach...*, s. 119 i n.; A. Kościółek, *Regulacja prawna apelacji w świetle nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 21, s. 1161 i n.; T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności...*, s. 12 i n.

¹⁰⁵ Poza przypadkami określonymi w art. 391¹, art. 373 i art. 374 k.p.c. przewodniczący wyznacza rozprawę.

¹⁰⁶ T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności...*, s. 12 i n.; P. Ryłski, *Zmiany w przepisach...*, s. 119 i n.

¹⁰⁷ T. Zembrzuski, *Dokąd zmierza...*, s. 48 i n.

¹⁰⁸ A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 508 i n.

¹⁰⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejmu IX kadencji, s. 81.

Pod kątem spełnienia kryteriów dopuszczalności ograniczenia zasady jawności art. 374 k.p.c. jest oceniany różnie. Podkreśla się, że „konstytucyjnym standardem jest i powinno być rozpatrywanie apelacji w sposób stwarzający możliwość uczestnictwa w rozprawie”¹¹⁰, a strony nie powinny mieć obowiązku podejmowania dodatkowych czynności, żeby zapewnić standard konstytucyjny¹¹¹. Przedstawiony pogląd wydaje się być trafny, jednak są głosy przeciwne, według których dopóki strona może decydować o tym, czy apelacja zostanie rozpoznana na postępowaniu niejawnym, dopóty kryteria dopuszczalności ograniczenia zasady jawności zostają spełnione¹¹².

W czasie trwania pandemii nasiliły się tendencje w zakresie ograniczenia jawności. Zmiany wprowadzone w art. 15zszs¹ oraz art. 15 zszs² ustawy covidowej ograniczają zasadę jawności zarówno w jej aspekcie wewnętrznym, jak i zewnętrznym¹¹³. Na podstawie tych przepisów w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego zawsze, gdy nie można przeprowadzić posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego nie jest konieczne. Ponadto przepisy covidowe umożliwiają wydanie orzeczenia na posiedzeniu niejawnym, jeśli postępowanie dowodowe zostało przeprowadzone w całości. Powołane przepisy naruszają zasadę jawności, a także mogą prowadzić do ograniczenia prawa do sądu w związku z uzależnieniem prawa do jawnego posiedzenia m.in. od możliwości przeprowadzenia posiedzenia w formie zdalnej, dla którego w sądach brakuje odpowiedniej infrastruktury¹¹⁴. Przed wejściem w życie nowelizacji z 9 marca 2023 r.¹¹⁵ strony i uczestnicy postępowania nie mieli żadnych środków, żeby sprzeciwić się rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym¹¹⁶, co spotkało się z krytyką w związku z potencjalnym ryzykiem nadużyć¹¹⁷. Możliwość *de facto*

---

¹¹⁰ T. Zembrzusi, *Dokąd zmierza...*, s. 56.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 56 i n.

¹¹² M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I–II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 848.

¹¹³ J. Gołaczyński, S. Kotecka-Kral, *Elektronizacja pism procesowych, doręczeń i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym w okresie pandemii COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4, s. 637 i n.; R. Kulski, *Wpływ stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 na postępowanie cywilne*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 9, s. 442 i n.; K. Gajda-Roszczyńska, *Przebudowa wymiaru...*, s. 9 i n.

¹¹⁴ A. Machnikowska, *Zasada jawności...*, s. 80 i n.

¹¹⁵ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614).

¹¹⁶ T. Zembrzusi, *Ograniczenia jawności...*, s. 14 i n.; J. Płaziuk, *Konieczność odstąpienia...*, s. 247 i n.

¹¹⁷ Ł. Wydra, komentarz do art. 15zszs(1) [w:] *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych*

nieograniczonego zarządzenia posiedzeń niejawnych stanowi naruszenie art. 31 ust. 3 oraz art. 45 ust. 2 Konstytucji RP. Wydaje się, że ustawodawca dostrzegł niekonstytucyjność tego rozwiązania i w drodze nowelizacji z 9 marca 2023 r.¹¹⁸ spróbował złagodzić jego skutki. Ustawa nowelizująca nadała stronom prawo do złożenia sprzeciwu co do rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne.

Na podstawie art. 15zsz¹ ustawy covidowej rozprawę lub posiedzenie jawne przeprowadza się przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość. Możliwe jest odstępnie od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w przypadku, gdy rozpoznanie sprawy na rozprawie lub posiedzeniu jawnym jest konieczne, a ich przeprowadzenie w budynku sądu nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nich uczestniczących. Powołana regulacja może być przykładem tego, że ważenie wartości podczas tworzenia prawa jest osiągalne. Po pierwsze, należy docenić znaczący postęp w tzw. informatyzacji postępowania sądowego¹¹⁹. Po drugie, odpowiednio zorganizowane zdalne rozprawy i posiedzenia nie stanowią zagrożenia dla zasady jawności¹²⁰. Zapewnienie jawności postępowania wcale nie oznacza konieczności przedstawienia swoich twierdzeń bezpośrednio przed składem sędziowskim w sali sądowej. Wątpliwości budzi to, że ustawa covidowa nadaje rangę zasady rozprawom i posiedzeniom w formie odmiejscowionej¹²¹. Na dodatek nie zostało wyjaśnione, jak należy rozumieć słowo *konieczne*, co pozostawia nieograniczoną swobodę decyzyjną przewodniczącemu, na którą strony nie mają żadnego wpływu. Mimo wszystko warto zaznaczyć, że wprowadzona regulacja może funkcjonować bez naruszenia zasady jawności i zgodnie z art. 31 ust. 3 oraz art. 45 ust. 2 Konstytucji RP, co jednak nie eliminuje zagrożeń, które stwarza ustawa covidowa dla jawności postępowania. Rozprawy przeprowadzone w formie zdalnej mogą stanowić ograniczenie zewnętrznego aspektu zasady jawności, ponieważ najczęściej udział publiczności w zdalnych posiedzeniach jest niemożliwy¹²².

---

oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz, red. K. Szmid, Warszawa 2020, nb. 23; J. Płaziuk, *Konieczność odstąpienia...*, s. 247 i n.

¹¹⁸ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614).

¹¹⁹ T. Zembruski, *Ograniczenia jawności...*, s. 9 i n.; S. Staszak, *Zmiany w postępowaniu cywilnym wprowadzone w związku ze stanem epidemii a zasada jawności postępowania* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembruski, Warszawa 2023, s. 337 i n.

¹²⁰ Z zastrzeżeniem sprawnie działających urządzeń, a także zapewnienia transmisji dźwięku i obrazów. Ważne jest także zapewnienie zdalnego dostępu do rozpraw lub posiedzeń dla osób trzecich. Zob. szerzej: A. Kościółek, *Jawność posiedzeń...*, s. 22 i n.; T. Zembruski, *Ograniczenia jawności...*, s. 9 i n.; M. Skibińska, *Nowe technologie w służbie zasad jawności i ustności w postępowaniu cywilnym* [w:] *Zasada postępowania sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016, s. 48 i n.

¹²¹ T. Zembruski, *Ograniczenia jawności...*, s. 9 i n.

¹²² J. Płaziuk, *Konieczność odstąpienia...*, s. 253 i n.

Jawność posiedzeń i wyrokowania została znacząco ograniczona. Można wręcz stwierdzić, że obecnie zasadą jest rozpoznawanie spraw na posiedzeniach niejawnych. Ustawodawca nie zmienia podejścia do zasady jawności¹²³ również w najnowszej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego¹²⁴. W drodze nowelizacji zmieniono art. 224 § 3 k.p.c., który pozwoli na zakończenie fazy jawnego postępowania rozstrzygnięciem wydawanym na posiedzeniu niejawnym, jeśli przyczyni się to do sprawniejszego rozpoznania sprawy, a wyznaczenie kolejnych posiedzeń jest zbędne. W sprawie proponowanej zmiany wypowiedział się m.in. Sąd Najwyższy, wskazując, że art. 224 § 3 k.p.c. „budzi wątpliwości w kontekście zasady jawności postępowania, bezpośredniości i ustności”. Podkreśla się również rażące ograniczenie jawności wewnętrznej¹²⁵. Legislator aspiruje do rozwiania wątpliwości, twierdząc, że „poprzez doręczenie wyroku jawność wewnętrzna postępowania zostaje zachowana”¹²⁶.

W najnowszej ustawie nowelizującej Kodeks postępowania cywilnego¹²⁷ ustawodawca zmienił także brzmienie art. 148¹ § 3 k.p.c. w taki sposób, żeby uzależnić rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym od tego, czy strona złoży wniosek o wysłuchanie jej na rozprawie w pierwszym piśmie procesowym, albo od wyjątków, które wprowadzają przepisy szczególnie¹²⁸. Proponowana zmiana została potraktowana jako rozszerzenie przesłanki rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym i skrytykowana jako naruszająca zasadę jawności¹²⁹. W uwagach do nowelizacji Stowarzyszenie Sędziów Polskich Iustitia podkreśla, że „zniesienie jawności w ogóle – jak to czyni proponowana regulacja – jako zapis niekonstytucyjny ostać się nie może, jako ograniczający prawo strony do sądu. (...) Dotychczasowe orzecznictwo krajowe jak i europejskie w przedmiocie zarzutu braku jawności oraz nadmiernego formalizmu jednoznacznie pozwala na negatywną ocenę projektowanego przepisu jako wręcz szkodliwego i jednoznacznie sprzecznego z naczelnymi gwarancjami procesowymi określonymi w przepisach międzynarodowych, Konstytucji i kpc”¹³⁰. Marginalizacja znaczenia zasady jaw-

---

¹²³ M. Dziurda, *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 125 i n.

¹²⁴ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614); uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, szczególnie w zakresie proponowanej zmiany art. 148(1) § 3 k.p.c. oraz art. 224 § 3 k.p.c.

¹²⁵ Uwagi zgłoszone do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 25 i n.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 26.

¹²⁷ Chodzi o ustawę z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614).

¹²⁸ Chyba że pozwany uznał powództwo.

¹²⁹ Uwagi zgłoszone do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 14 i n.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 15 i 16.

ności sięga już tak daleko, że wspomniana nowelizacja nie wprowadza w tym zakresie żadnych nowości, a tym bardziej nie „znosi jawności w ogóle” – jest tylko kontynuacją przyjętej strategii¹³¹.

Pogwałcenie zasady jawności przyczynia się też do naruszenia prawa do sądu, jako że jednym z elementów tego prawa jest zapewnienie jawnego postępowania. Jednocześnie „paradoks polega na tym, że realne egzekwowanie roszczenia o odszkodowanie z tytułu niedostępności prawa do sądu i do jawnego rozpatrzenia sprawy też wymaga pełnego dostępu do sądu”¹³².

Niedopuszczalność odstąpienia od zasady jawności na rzecz „zasady” szybkości

Prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki jest prawem jednostki do rozpoznania sprawy w rozsądnym czasie. To prawo jest elementem składowym prawa do sądu¹³³. Dążenie do usprawnienia postępowania służy realizacji prawa do sądu i jest pożądane. Jednak przyspieszenie postępowania nie powinno być przeciwstawiane innym elementom prawa do sądu¹³⁴. Instytucje mające na celu przyspieszenie postępowania powinny być niezbędne i proporcjonalne do rangi postępowania¹³⁵. Na pierwszym planie nie przez przypadek pozostaje konieczność zapewnienia rzetelnego procesu¹³⁶. Niedopuszczalne jest poświęcenie wszystkich pozostałych standardów, które wynikają z art. 45 ust. 1

---

¹³¹ M. Dziurda [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, art. 148(1), s. 141 i n.

¹³² A. Machnikowska, *Zasada jawności...*, s. 80 i n.

¹³³ H. Pietrkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przeгляд Sądowy” 2005, nr 10, s. 37 i n.; P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 7; A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 251 i n.; A. Jakubecki, *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019 r.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 5 i n.; S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 57; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, s. 134 i n.; J. Spiechowicz, *Powództwo oczywiście bezzasadne z art. 191 (1) § 1 k.p.c. na tle zasad procesowych* [w:] *Nowelizacja KPC 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 120.

¹³⁴ P. Grzegorzcyk, K. Weitz, *Komentarz do art. 45...*, nb. 91; P. Zaborowska, *Jawność postępowania...*, s. 411 i n.

¹³⁵ T. Zembrzusi, *Dokąd zmierza...*, s. 50 i n.; A. Zieliński, *Zasada formalizmu procesowego w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego. Zagadnienia wybrane* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 112 i n.

¹³⁶ T. Zembrzusi, *Powództwo oczywiście...*, s. 135 i n.

Konstytucji RP, w imię sprawności postępowania¹³⁷. Rozpatrzenie sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki jest ważnym, ale nie priorytetowym elementem prawa do sądu¹³⁸. Szybkość postępowania nie jest wartością ani samoistną, ani absolutną¹³⁹ i powinna być realizowana w zgodzie z rudymentami postępowania cywilnego. Jak trafnie wskazuje M. Skibińska, „sama szybkość postępowania nie stanowi podstawy do odstąpienia od konstytucyjnej zasady jawności”¹⁴⁰.

Wiele ostatnich zmian, w tym dotyczących zasady jawności, ustawodawca uzasadnia tzw. zasadą szybkości postępowania¹⁴¹. Niedopuszczalne jest postrzeganie szybkości jako zasady, a tym bardziej zasady nadrzędnej, która powinna być osiągnięta kosztem innych zasad. Szybkość postępowania stanowi postulat, a nie zasadę¹⁴². Dążenie do szybkiego postępowania kosztem zasady jawności stanowi niebezpieczną tendencję. Szybkość postępowania nie powinna stanowić celu samego w sobie, a jedynie środek do realizacji prawa do sądu¹⁴³. „Pośpiech w prowadzeniu postępowania musi być zatem umiarkowany i podporządkowany właściwemu rozpoznaniu sprawy”¹⁴⁴.

Zarazem wątpliwe jest, czy zmiany wprowadzane przez ustawodawcę rzeczywiście sprzyjają sprawności postępowania. Coraz częściej pojawiają się głosy, że znacząco wzrosła liczba spraw, które toczą się przed sądami¹⁴⁵. Trafnie podkreśla się w doktrynie, że „pośpiech procesowy stanowi zaprzeczenie czy nawet wynaturzenie postulatu sprawności procesu cywilnego”¹⁴⁶. Rozpatrzenie sprawy bez zbędnej zwłoki nie oznacza rozpatrzenia sprawy szybko¹⁴⁷. W interesie państwa jest zmierzać do jak najszybszego wypełnienia ciążącego na nim

---

¹³⁷ M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, *Aksjomat szybkości...*, s. 14 i n.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ *Ibidem*, s. 11 i n.

¹⁴⁰ M. Skibińska, *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie...*, s. 592.

¹⁴¹ Zob. m.in. uzasadnienie projektu nowelizacji, druk sejmowy nr 3137, Sejmu IX kadencji, s. 104 i n.; uzasadnienie projektu nowelizacji, druk sejmowy nr 45, Sejmu IX kadencji, s. 4 i n.; uzasadnienie projektu nowelizacji, druk sejmowy nr 899, Sejmu IX kadencji, s. 8 i n.

¹⁴² A. Jakubecki, *Naczelne zasady...*, s. 349 i n. Odmienne: A.G. Harla, *Zasady naczelne...*, s. 19 i n.; M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, *Aksjomat szybkości...*, s. 11 i n.

¹⁴³ M. Romańska, *Prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie jako aspekt prawa do sądu* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III: *Środki zaskarżenia*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1754 i n.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ A. Patryk, *Sądy rejonowe przytłoczone milionami spraw, a wkrótce będzie ich jeszcze więcej*, prawo.pl (8.04.2023).

¹⁴⁶ T. Zembrzuski, *Przeciwdziałanie i zwalczanie...*, s. 73.

¹⁴⁷ Wyrok TK z dnia 18 lutego 2010 r., sygn. P 11/09, OTK-A 2010/10/128; M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, *Aksjomat szybkości...*, s. 11 i n.

obowiązku wymierzania sprawiedliwości¹⁴⁸, co powinno odbywać się jednak w racjonalny i przemyślany sposób.

Należy się zgodzić, że „im szybsze i bardziej sformalizowane jest postępowanie, tym mniejsze są szanse na dotarcie do prawdy materialnej i wydanie sprawiedliwego wyroku”¹⁴⁹. Tworząc prawo, należy uwzględniać szybkość i sprawność postępowania, ale nie powinno to kolidować z prawem to rzetelnego rozpoznania sprawy¹⁵⁰ oraz naczelnymi zasadami procesowymi, w tym zasadą jawności. Konieczne jest wążenie poszczególnych wartości i zasad. Aktualność zachowuje stanowisko W. Siedleckiego: „momenty ekonomii procesowej są zawsze bardzo istotne, niemniej jednak ich uwzględnienie nie może nastąpić kosztem innych, nie mniej ważnych, a niekiedy donioślejszych względów”¹⁵¹. Potwierdza to również orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, który jednoznacznie opowiedział się za tym, że „nie można przyspieszać postępowania sądowego za wszelką cenę”¹⁵². Mimo tego, że przewlekłość postępowania stanowi „wieczną bolączkę” wymiaru sprawiedliwości¹⁵³, nie powinniśmy dążyć do uzdrowienia postępowania poprzez podnoszenie postulatu szybkości do rangi zasady czy nawet nadzasady. Zasada jawności nie powinna pełnić roli ofiary przyspieszania postępowania.

Podsumowanie

Przepisy wprowadzone w drodze ustawy covidowej były tylko kolejnym krokiem w stronę odebrania postępowaniu cywilnemu jawności na rzecz pośpiechu procesowego. Ustawodawca kładzie nacisk na przyspieszenie postępowania, dążąc w taki sposób do „odformalizowania”¹⁵⁴ poprzez marginalizację zasady jawności. Po zniesieniu stanu epidemii postulat szybkości postępowania w dalszym ciągu stanowi dla ustawodawcy Święty Graal. Przejawia się sentyment do epoki minionej, w której „zasada ekonomii procesowej” była wysunięta na

---

¹⁴⁸ W. Siedlecki, *Podstawy rewizji...*, s. 5 i n.; F. Carnelutti, *Lezioni di diritto processuale civile*, t. IV, Padova 1933, s. 170 i n.

¹⁴⁹ A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrecjonalna władza sędziego czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 38.

¹⁵⁰ T. Zembrzusi, *Przeciwdziałanie i zwalczanie...*, s. 71 i n.; *idem*, *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązania?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3, s. 15 i n.

¹⁵¹ W. Siedlecki, *Podstawy rewizji...*, s. 188.

¹⁵² Wyrok TK z dnia 15 kwietnia 2009 r., sygn. SK 28/08, OTK-A 2009, nr 4, poz. 48.

¹⁵³ T. Zembrzusi, *Powództwo oczywiście...*, s. 135 i n.

¹⁵⁴ Wątpliwe jest, czy pojęcie formalizmu procesowego jest rozumiane przez ustawodawcę w sposób właściwy. Na temat rozumienia formalizmu zob. szerzej: M. Skibińska, *Artykuł 148 (1)*, s. 286 i n.; T. Zembrzusi, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przeгляд Sądowy” 2018, nr 1, s. 5 i n.

pierwszy plan i stanowiła „w procesie socjalistycznym prawdziwy drogowskaz w walce z formalizmem procesowym”¹⁵⁵. Z jednej strony ustawodawca podkreśla, że „granica odformalizowania powinno być zachowanie gwarancji i zasad procesowych”¹⁵⁶, a z drugiej strony wprowadza przepisy miazdzące te gwarancje. Legislator tak uparcie dąży do przyspieszenia postępowania poprzez zmianę prawa, jakby nie zdawał sobie sprawy z tego, że sprawność postępowania nie zależy tylko od samych regulacji prawnych, ale również od rozwiązań natury kadrowej, organizacyjnej lub finansowej¹⁵⁷.

Jawność jest zasadą konstytucyjną¹⁵⁸ i gwarancją prawidłowego wymiaru sprawiedliwości¹⁵⁹. Zasada jawności jako naczelną zasadą procesową i element prawa do sądu przez wiele lat stanowi (czy stanowiła?) trzon postępowania cywilnego. Naczelną zasadą procesową pełnią bardzo istotną rolę w systemie prawa z kilku powodów. Są podstawą aksjologiczną norm prawa procesowego, wskazują, w jaki sposób należy tworzyć i interpretować prawo, służą realizacji celów i funkcji postępowania. Ponadto zasady procesowe są powiązane z ogólnymi celami politycznymi, a więc stanowią konkretyzację aktualnych idei politycznych¹⁶⁰. Zasada jawności zapewnia suwerenowi możliwość „kontroli” działalności judykatury. Ograniczenie jawności postępowań cywilnych połączone z kryzysem sądownictwa nasuwa wiele wątpliwości nie tylko pod kątem prawnym, ale też panujących idei politycznych. Zgodzić się należy, że „na naszych oczach upadają wypracowane przez dziesięciolecia mechanizmy, standardy postępowania cywilnego i wartości społeczne chronione przez prawo”¹⁶¹. Naczelną zasadą procesową, w tym zasadą jawności, zasługują na nieustanną troskę legislacji, doktryny i judykatury.

Bibliografia

Berutowicz W., *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1975, t. XXV–XXVI.

Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984.

Berutowicz W., *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957.

---

¹⁵⁵ Z. Resich, *Dopuszczalność drogi...*, s. 90 i n.

¹⁵⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, Sejmu IX kadencji, s. 11 i n.

¹⁵⁷ Wyrok TK z dnia 30 czerwca 2003 r., sygn. P 1/03, OTK-A 2003, nr 6, poz. 56.

¹⁵⁸ A. Machnikowska, *Zasada jawności...*, s. 85 i n.

¹⁵⁹ P. Sarnecki, komentarz do art. 45 Konstytucji [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, nb. 11.

¹⁶⁰ W. Berutowicz, *O pojęciu...*, s. 30 i n.; J. Jodłowski, *Wstęp do systemu...*, s. 53; H. Mądrzak, *O pojmowaniu...*, s. 390 i n.

¹⁶¹ T. Zembrzowski, *Przeciwdziałanie i zwalczanie...*, s. 74 i n.

- Białecki M., Kotas-Turboyska S., Manikowski F., Szczepanowska E., *Aksjomat szybkości postępowania cywilnego – zagadnienia wybrane. Uwagi de lege lata i postulaty de lege ferenda na tle stanu prawnego po nowelizacji z lat 2019–2021* [w:] *Realizacja zasad postępowania cywilnego na tle aktualnych zmian KPC*, red. M. Skibińska, Zielona Góra 2022.
- Broniewicz W., *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego Polski Ludowej*, „Nowe Prawo” 1954, nr 5–6.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020.
- Canstein R., *Die retionellen Grundlagen des Civilprozesses*, Wien 1877.
- Carnelutti F., *Lezioni di diritto processuale civile*, t. IV, Padova 1933.
- Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008.
- Dalka S., *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*, Gdańsk 1984.
- Dalka S., *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*, t. I, Gdańsk 1992.
- Dąbkowski P., *Zasada jawności w dawnym prawie polskim*, Lwów 1937.
- Dziurda M., *Czy nadchodzi zmierzch zasady ustności w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Jawność zewnętrzna procesu cywilnego – wizja przyszłości* [w:] *Zasada postępowania sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016.
- Flaga-Gieruszyńska K., komentarz do art. 148 kpc [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2019.
- Franusz A., *Powództwo oczywiście bezzasadne w świetle nowych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021.
- Gajda-Roszczyńska K., *Przebudowa wymiaru sprawiedliwości w czasach pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Gapska E., *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. II – Powództwo oczywiście bezzasadne*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 16.
- Golaczyński J., Kotecka-Kral S., *Elektronizacja pism procesowych, doręczeń i posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym w okresie pandemii COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.
- Gönnner T., *Handbuch des deutschen gemeinen Prozess*, Eslangan 1804.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Grzegorzczak P., Weitz K., komentarz do art. 45 Konstytucji RP [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji*, „Przegląd Sądowy” 2023, nr 2.
- Gudowski J., *Laserunkowość postępowania cywilnego* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017.
- Gudowski J., *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś i jutro* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśkiemu*, red. M. Kępiński, A. Koch, A. Nowicka, Z. Radwański, A. J. Szwarz, S. Wronekowska, F. Zedler, Poznań 2005.
- Gudowski J., *Protokół elektroniczny, czyli próba zamachu na Jana Gutenberga* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.

- Gudowski J., *Tradycja, postęp i coś jeszcze. Czy Konstytucja uratuje Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023.
- Harla A.G., *Zasada szybkości postępowania cywilnego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017.
- Harla A.G., *Zasady naczelnego postępowania cywilnego – kilka refleksji ogólnych* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022.
- Izdebski H., *Legislacja dotycząca COVID-19 i ustawy nihilizm prawny* [w:] *Pandemia COVID-19 a prawa i wolności obywatela*, red. T. Gardocka, D. Jagiełło, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019 r.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A. D. 2019 – dyskrecjonalna władza sędziowa czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Naczelnne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006.
- Jodłowski J., *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, Wrocław 1974.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016.
- Jodłowski J., Resich Z., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979.
- Jodłowski J., Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958.
- Kędra-Chmielewska R., Kubacki O., *Jawność postępowań sądowych podczas pandemii COVID-19 – między konstytucyjnym standardem a rzeczywistością*, „Temidium” 2021, nr 3(106).
- Kordela M., *Możliwość konstruowania ogólnej teorii zasad prawa. Uwagi do koncepcji Roberta Alexy’ego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 2.
- Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2014.
- Kościółek A., *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu cywilnym w dobie pandemii COVID-19*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 5.
- Kościółek A., komentarz do art. 148 kpc [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020.
- Kościółek A., *Regulacja prawna apelacji w świetle nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 21.
- Kościółek A., *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Krej N., *Zasada prawa do sądu oraz zasada równości stron w kontekście powództwa oczywiście bezzasadnego – art. 191 (1) KPC, wprowadzonego do polskiego porządku prawnego na podstawie nowelizacji z 4.07.2019 r.* [w:] *Realizacja zasad postępowania cywilnego na tle aktualnych zmian KPC*, red. M. Skibińska, Zielona Góra 2022.
- Kruszelnicki F., *Zasady procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa” 1931, nr 9.
- Kulski R., *Wpływ stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 na postępowanie cywilne*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 9.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Machnikowska, *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.

- Markiewicz K., *Wpływ regulacji „covidowych” na zasadę niezmienności (stabilności) oraz kolegialność składów sądów odwoławczych*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Mączyński M., *Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 5.
- Mądrzak H., *O pojmowaniu naczelných zasad postępowania cywilnego* [w:] *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze*, Wrocław 1989.
- Menkes J., *Lockdown w Polsce albo jak nie stanować i jak nie stosować prawa* [w:] *System ochrony praw człowieka w Polsce w czasie wyzwań pandemicznych*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2022.
- Michalska-Marciniak M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I–II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020.
- Miszewski W., *Jawność w procesie cywilnym w związku z przepisami kodeksu postępowania cywilnego*, „Nowy Proces Cywilny” 1933, nr 1.
- Miształ-Konecka J., *Jawność postępowania cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznego postępowania upominawczego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2012, nr 3.
- Muliński M., *Pojęcie „zasada” w kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017.
- Oklejak A., Flejszar F., *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu przed sądem polubownym*, „Kwartalnik ADR” 2011, nr 4(16).
- Pietrzkowski H., *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2004, nr 10.
- Plaziuk J., *Konieczność odstąpienia od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego w przypadku wyznaczenia rozprawy lub posiedzenia jawnego w czasach COVID-19*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Pogonowski P., *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005.
- Radbruch G., *Filozofia prawa*, Warszawa 2009.
- Rafacz J., *Dawny proces polski*, Warszawa 1925.
- Resich Z., *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962.
- Resich Z., *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1975.
- Romańska M., *Prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie jako aspekt prawa do sądu* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III: *Środki zaskarżenia*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, Warszawa 2013.
- Rylski P., *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r. w ogólności*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Rylski P., *Zmiany w przepisach o postępowaniu apelacyjnym w świetle modelu apelacji cywilnej*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 1.
- Rzewuski M., *Realizacja zasady jawności w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych w świetle noweli KPC z dnia 4.07.2019 r. i ustaw antycovidowych* [w:] *Realizacja zasad postępowania cywilnego na tle aktualnych zmian KPC*, red. M. Skibińska, Zielona Góra 2022.
- Sarnecki P., komentarz do art. 45 Konstytucji [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Siedlecki W., *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965.
- Siedlecki W., *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977.
- Siedlecki W., *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971.
- Siedlecki W., *Zarys postępowania cywilnego*, Poznań 1954.

- Siedlecki W., *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968.
- Siedlecki W., *Zasady naczelne postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1966, t. VII.
- Sikorski A. [w:] *Postępowanie cywilne*, red. I. Gil, Warszawa 2017.
- Skibińska M. [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019.
- Skibińska M. [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2020.
- Skibińska M., *Artykuł 148 (1) kpc jako przykład odformalizowania postępowania cywilnego* [w:] *W kierunku odformalizowania postępowania cywilnego*, red. D. Gil, Lublin 2017.
- Skibińska M., *Nowe technologie w służbie zasad jawności i ustności w postępowaniu cywilnym* [w:] *Zasada postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016.
- Skibińska M., *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148(1) KPC w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 KPC* [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018.
- Skorupka A., *Pojęcie zasady prawa* [w:] *Dopuszczalność dowodu sprzecznego z prawem w sądowym postępowaniu cywilnym*, red. A. Skorupka, Warszawa 2021.
- Spiechowicz J., *Powództwo oczywiście bezzasadne z art. 191 (1) § 1 k.p.c. na tle zasad procesowych* [w:] *Nowelizacja KPC 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulatory*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2021.
- Staszak S., *Zmiany w postępowaniu cywilnym wprowadzone w związku ze stanem epidemii a zasada jawności postępowania* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzuski, Warszawa 2023.
- Stawarska-Rippel A., *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964). Studium historycznoprawne*, Katowice 2015.
- Stawecki T., *Jawność jako wartość prawna*, „Studia Iuridica” 2004, nr 43.
- Studzińska J. [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Studzińska, P. Cioch, Warszawa 2019.
- Torbus A., *Zarys teoretyczny zasad postępowania cywilnego* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016.
- Waśkowski E., *System procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Wiśniewski T., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I: Artykuły 1–366*, Warszawa 2021.
- Wojciechowski B., *Teoretycznoprawne założenia roli zasad prawnych w procesie stosowania prawa*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2021, nr 3–4.
- Wydra Ł., komentarz do art. 15zszs(1) [w:] *Ustawa o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Komentarz*, red. K. Szmid, Legalis 2020.
- Zaborowska P., *Jawność postępowania cywilnego – czy nadal zasadą? Uwagi ogólne o jawności posiedzeń sądowych po wejściu w życie tzw. dużej nowelizacji* [w:] *Nowelizacja postępowania cywilnego. Wpływ zmian na praktykę sądową*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, E. Szczepanowska, Warszawa 2021.
- Zembrzuski T., *Dokąd zmierza apelacja w postępowaniu cywilnym*, „Przeгляд Sądowy” 2019, nr 7–8.
- Zembrzuski T., *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przeгляд Sądowy” 2018, nr 1.
- Zembrzuski T., *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwale rozwiązania?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3.

- Zembrzusi T., *Powództwo oczywiście bezzasadne a dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w sądowym postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Zembrzusi T., *Przeciwdziałanie i zwalczanie epidemii COVID-19 w postępowaniu cywilnym, czyli pożegnanie z kolegalnością orzekania*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K., *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2020.
- Zieliński A., *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2009.
- Zieliński A., *Zasada formalizmu procesowego w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego. Zagadnienia wybrane* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.

Streszczenie

Ustawodawca coraz częściej dąży do przyspieszania postępowania kosztem zasady jawności. Artykuł przedstawia analizę zmian, jakie zaszły w odniesieniu do zasady jawności w postępowaniu cywilnym, a także dylematy, jakie pojawiły się z powodu ograniczania jawności. Rozważania koncentrują się wokół tematyki naczelnych zasad procesu, w szczególności zasady jawności, instytucji ograniczających zasadę jawności oraz konfliktu między zasadą jawności a postulatem szybkości.

Słowa kluczowe: jawność, zasady naczelne, zasady procesowe, postulat szybkości, szybkie postępowanie, brak jawności, COVID-19

DEGRADATION OF THE PRINCIPLE OF OPENNESS OF COURT HEARINGS: REVOLUTION OR CONTINUATION OF THE ADOPTED STRATEGY?

Summary

The legislature increasingly seeks to speed up proceedings at the expense of the principle of openness. The article presents an analysis of the changes that have taken place with regard to the principle of openness of court hearings in civil proceedings, as well as the dilemmas that have arisen due to the restriction of openness. The discussion focuses on the subject of the guiding principles of the trial, in particular the principle of openness, institutions that limit the principle of openness, and the conflict between the principle of openness and the demand for speed proceedings.

Keywords: the principle of openness of court hearings, principal principles, procedural principles, demand for speed of proceedings, speedy proceedings, lack of openness, COVID-19